

ПИТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ДОГОВОРАХ ПРО НАУКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УКРАЇНІ

Віра Батова,

науковий співробітник НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Постановка проблеми. Система правової охорони результатів інтелектуальної діяльності в Україні, порівняно з іншими державами, є досить молодою [1, 12], що свідчить про порівняно невеликий досвід врегулювання цивільно-правових відносин у сфері інтелектуальної власності в Україні. Об'єкти інтелектуальної власності можуть бути створені як на одному підприємстві, в установі, організації чи фізичною особою самостійно, так і в результаті співробітництва юридичних або фізичних осіб. Окреслення питань інтелектуальної власності на етапі укладення договорів про науково-технічне співробітництво має вирішальне значення для сторін співробітництва та, по-суті, є ключовим питанням, правильне врегулювання якого надасть можливість максимально захистити інтереси сторін щодо прав інтелектуальної власності, які виникають у процесі співробітництва.

Актуальність дослідження. Володіння правами інтелектуальної власності сьогодні є потужним важелем для ефективного функціонування того чи того підприємства в конкурентних відносинах і відіграє важливу роль в суспільно-економічному розвитку загалом. Договори про науково-технічне співробітництво є початковим етапом відносин щодо здійснення спільної діяльності в науково-технічній сфері, в результаті якої можуть з'явитися нові об'єкти права інтелектуальної власності. Тож уваги заслуговує до-

слідження таких договорів, як передумов створення об'єктів інтелектуальної власності, з метою визначення їхніх основних особливостей та умов, визначених сторонами, а також окреслення питань інтелектуальної власності, які можуть бути відображені на цьому етапі відносин.

Метою дослідження є аналіз договорів про науково-технічне співробітництво, зокрема, положень, що стосуються прав інтелектуальної власності для визначення кола питань, які можуть бути врегульовані у таких договорах, доцільності їх викладу та їхніх правових наслідків для сторін.

Дослідження базується на аналізі чинного законодавства України, договорів про науково-технічне співробітництво, укладених деякими українськими підприємствами, установами й організаціями, а також аналізі наукової літератури.

1. Характеристика договорів про науково-технічне співробітництво.

Науково-технічне співробітництво надає можливість використовувати додаткові інформаційні, технологічні, інтелектуальні й інші ресурси, що сприяють створенню науково-технічної продукції.

Договори про науково-технічне співробітництво укладаються з метою налагодження партнерських зв'язків між суб'єктами для підвищення рівня знань осіб у тій або тій галузі технологій, обміну досвідом, інформацією, зокрема завдяки організації конферен-

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ

цій, симпозіумів, семінарів; проведення спільних наукових досліджень; створення нових технологій, одержання та використання нових знань у всіх галузях техніки й технологій тощо.

Зважаючи на специфіку предмета договорів про науково-технічне співробітництво, сторонами таких договорів, переважно, є суб'єкти, що здійснюють наукову та науково-технічну діяльність — науково-дослідні інститути, університети, академії наук, підприємства, діяльність яких пов'язана зі створенням науково-технічної продукції тощо. Договори про науково-технічне співробітництво можуть укладатися як між резидентами України, так і між науковими установами, підприємствами, організаціями України й інших країн у межах міжнародного науково-технічного співробітництва, окресленого в міжнародних договорах України в сфері науково-технічної діяльності.

2. Місце договорів про науково-технічне співробітництво в системі цивільно-правових договорів

Законодавство України не виділяє окремо такий вид договору, як договір про науково-технічне співробітництво. Це зумовлено відсутністю доцільності встановлення тих або тих імперативних правил щодо такого виду договорів, оскільки вони, переважно, мають рамковий характер і часто лише окреслюють основні засади та форми співробітництва. Тож при визначенні умов договору сторони можуть керуватися ст. 6 ЦК України, відповідно до якої сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства.

Оскільки істотні умови договорів про науково-технічне співробітництво не визначені законом, їх складно віднести до того чи того передбаченого законодавством виду договорів.

Слід зауважити, що договір про науково-технічне співробітництво може

бути договором про наміри (угодою про наміри, протоколом про наміри, меморандумом про наміри тощо). У такому разі він не породжує юридичних наслідків, а отже, не є правочинним у трактуванні ч. 5 ст. 203 ЦК України, відповідно до якої правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, обумовлених ним. Також з аналізу норм ЦК України, зокрема ст. 626, вбачається, що договір про наміри за суттю не є договором у значенні вказаної статті, позаяк останній спрямований на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків. Отож, договір про наміри не повинен встановлювати жодних зобов'язань для сторін, а лише засвідчувати їхню волю щодо майбутньої співпраці.

З вищенаведеного випливає, що договори про науково-технічне співробітництво можна поділити на дві групи: 1) договори про наміри, що не породжують юридичних наслідків, та 2) договори, які встановлюють права й обов'язки сторін, а отже, спрямовані на встановлення цивільних прав та обов'язків. Саме останні можуть вважатися договорами за значенням ст. 626 ЦК України. Водночас, варто зазначити, що, згідно з ч. 2 ст. 628 ЦК України, сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів. До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає з суті змішаного договору. Таким чином, у договорі про науково-технічне співробітництво можуть бути встановлені як наміри щодо майбутньої співпраці сторін, так і визначені деякі зобов'язання, котрі матимуть юридичні наслідки для сторін, і такий договір за своєю сутністю буде змішаним.

Договори про науково-технічне співробітництво деякі науковці вва-

жають договорами про спільну діяльність [2, 33]. За договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить закону. Беручи до уваги наведені вище положення, договір про науково-технічне співробітництво може бути договором про спільну діяльність, лише якщо він породжує юридичні наслідки, тобто не є договором про наміри.

3. Умови договорів про науково-технічне співробітництво

Оскільки законодавством України не передбачено імперативних вимог щодо змісту договорів про науково-технічне співробітництво, сторони не обмежені у визначенні умов таких договорів, а повинні вважати лише загальні вимоги цивільного законодавства.

Договори про науково-технічне співробітництво, зазвичай, є основою для виконання спільних проектів у майбутньому, умови здійснення яких врегульовуються у відповідних договорах (контрактах), які укладаються в межах відповідних договорів про науково-технічне співробітництво.

Зазвичай, у договорах про науково-технічне співробітництво сторони визначають основні напрями та форми співробітництва. Такими формами можуть бути організація спільних науково-дослідних проектів; проведення практикумів, конференцій, семінарів; обмін делегаціями та групами з метою вивчення досвіду, проведення стажувань; проведення взаємних консультацій і обмін досвідом; обмін науково-технічною та іншою інформацією, літературою, періодичними виданнями, довідниками тощо.

Аналіз договорів про науково-технічне співробітництво показує, що деякі з них містять зобов'язання щодо укладання договорів у майбутньому. Розглянемо детальніше це питання. Цивільним і Господарським кодексами України передбачена можливість

укладання попереднього договору, відповідно до якого сторони зобов'язуються укласти договір у майбутньому (основний договір) на умовах, встановлених попереднім договором. Відповідно до ст. 635 ЦК України, істотною умовою такого договору є строк, протягом якого має бути укладений основний договір. Ухилення однієї зі сторін від укладання договору, передбаченого попереднім договором, тягне за собою відшкодування іншій стороні збитків, завданих простроченням, якщо інше не встановлено попереднім договором або актами цивільного законодавства. За відсутності ініціативи щодо укладання основного договору з боку обох сторін, зобов'язання, встановлене попереднім договором, припиняється.

Як було зазначено вище, законодавством України передбачений такий вид договору, як договір про наміри. Відповідно до ч. 4 ст. 635 ЦК України договір про наміри (протокол про наміри), якщо в ньому немає волевиявлення сторін щодо надання йому сили попереднього договору, не вважається попереднім договором. Такий договір має декларативний характер і укладається, переважно, з метою засвідчення успішно проведених переговорів між сторонами щодо подальшого співробітництва, а також закріплення намірів сторін до подальшої співпраці. Частина 6 ст. 182 ГК України угоду сторін про наміри (протокол про наміри тощо) не визнає попереднім договором і зазначає, що вона не породжує юридичних наслідків. Тож відмова одного з учасників угоди про наміри укласти передбачений такою угодою договір не тягне для нього яких-небудь правових наслідків та може тільки вплинути на його ділову репутацію [3, 370].

Отже, якщо договір про співробітництво не містить зобов'язання щодо укладання основного договору протягом певного строку, він не є попереднім договором, а отже, не може зобов'язати сторони укласти договір у майбутньому.

4. Використання інформації в процесі науково-технічного співробітництва

Для співробітництва в науково-технічній сфері характерним є обмін між сторонами науково-технічною та іншою інформацією. У зв'язку з цим, зазвичай, сторони у договорах про науково-технічне співробітництво визначають правовий статус і порядок використання інформації, отриманої в процесі такого співробітництва, а також інформації, що належала сторонам до початку спільної роботи. Зазвичай, сторони визначають, що будь-яка інформація, отримана стороною до початку спільних дослідницьких проєктів, залишається власністю цієї сторони. Деякі договори зобов'язують сторону публікувати інформацію стосовно їхньої спільної діяльності у власних періодичних виданнях та електронних інформаційних мережах; інформувати одна одну стосовно процесу роботи й отриманих результатів у межах спільних дослідницьких проєктів; забезпечувати одна одну будь-якою інформацією, що може бути корисна для завершення спільних дослідницьких проєктів тощо.

Умови договору можуть передбачати обов'язкове отримання згоди однієї сторони на публікацію іншою стороною інформації, пов'язаної зі спільною діяльністю в межах науково-технічного співробітництва.

5. Питання щодо прав інтелектуальної власності

Оскільки характерною рисою науково-технічного співробітництва є використання найновіших технологій, досвіду та знань сторін для розробки нових продуктів, у результаті такого співробітництва існує висока ймовірність створення об'єктів права інтелектуальної власності. У зв'язку з цим, доцільним вбачається закріплення в договорі про науково-технічне співробітництво зобов'язання кожної зі сторін інформувати іншу сторону про всі результати, отримані нею в межах співробітництва.

Більшість договорів про науково-технічне співробітництво питання, пов'язані з правами інтелектуальної власності, залишає для врегулювання в договорах, які укладаються для виконання конкретних спільних програм, проєктів тощо.

При визначенні умов договору, що стосуються питань інтелектуальної власності, потрібно брати до уваги, що договори про науково-технічне співробітництво можуть укладатись або щодо певного спільного проєкту, предмет якого вже відомий сторонам і визначений у договорі, або ж окреслювати лише наміри сторін здійснювати співробітництво в науково-технічній сфері без визначення конкретного предмета співробітництва.

Договори про науково-технічне співробітництво також можуть містити положення, що стосуються прав інтелектуальної власності. Врегулювання основних питань щодо прав інтелектуальної власності в договорі про науково-технічне співробітництво:

- дає змогу окреслити основні засади розподілу прав інтелектуальної власності з метою захисту майнових інтересів кожної зі сторін;
- сприяє уникненню можливих спорів щодо набуття та використання прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені в межах співробітництва;
- сприяє захисту від розголошення цінної інформації, отриманої в процесі співробітництва.

На стадії укладення договору про науково-технічне співробітництво можуть бути врегульовані такі питання, пов'язані з інтелектуальною власністю:

- узгодження права на отримання патенту однією зі сторін або обома сторонами;
- узгодження режиму використання створених спільно об'єктів права інтелектуальної власності;
- закріплення обов'язку кожної зі сторін інформувати про створення

об'єктів права інтелектуальної власності в межах співробітництва.

Що стосується питання розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності між сторонами договору про науково-технічне співробітництво, слід звернути увагу на таке. Законодавство України визначає суб'єктів набуття прав інтелектуальної власності таким чином. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», право на одержання патенту має винахідник, якщо інше не передбачено цим Законом. Винахідники, що спільно створили винахід (корисну модель), мають однакові права на одержання патенту, якщо інше не передбачено угодою між ними. Сторонами договорів про науково-технічне співробітництво, зазвичай, є юридичні особи: науково-дослідні інститути, підприємства тощо. Авторами об'єктів інтелектуальної власності, створених у процесі такого співробітництва є, зазвичай, працівники цих юридичних осіб. Відповідно до ст. 429 ЦК України майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку із виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або в якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Тож, юридична особа може бути єдиним володільцем майнових права інтелектуальної власності на об'єкт, створений її працівником, у разі укладення відповідного договору з цим працівником. Інакше майнові права інтелектуальної власності належатимуть працівникові та роботодавцеві спільно. Тому, істотне значення для обох сторін матиме наявність між стороною договору про науково-технічне співробітництво та її працівником договору про передання (відчуження) першій виключних майнових прав інтелектуальної власності на службовий об'єкт інтелектуальної власності. Зобов'язання укласти такий договір може бути визначено сторонами безпо-

середньо в договорі про науково-технічне співробітництво щодо всіх об'єктів, створених у майбутньому в процесі співробітництва.

У процесі науково-технічного співробітництва можуть використовуватися вже наявні об'єкти інтелектуальної власності, а також можуть створюватися нові об'єкти. Договори про науково-технічне співробітництво можуть врегульовувати питання використання об'єктів інтелектуальної власності, що були створені сторонами самостійно до початку співробітництва, а також питання набуття та розподілу прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені в майбутньому.

Зазвичай, в договорі зазначається, що кожна сторона залишається власником тих об'єктів інтелектуальної власності, які були створені сторонами до початку співробітництва.

З аналізу договорів про науково-технічне співробітництво випливає, що об'єкти інтелектуальної власності, створені під час здійснення науково-технічного співробітництва, а також інші результати, отримані в процесі співробітництва, переважно, визначаються як спільна власність сторін. До того ж, частка спільної власності кожної сторони може визначатися пропорційно внескам кожної сторони.

Сторони можуть також врегулювати режим використання результатів, отриманих у процесі співробітництва. Зазвичай, у договорі визначається право кожної сторони безкоштовно використовувати результати, отримані в межах виконання спільного дослідницького проекту, для задоволення власних наукових потреб.

6. Відповідальність за порушення умов договору

Характерною рисою договору про науково-технічне співробітництво є також відсутність визначення в такому договорі відповідальності за порушення його умов. Це можна пояснити метою укладення договору про співробітництво в науково-технічній сфері.

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ

Остання полягає, переважно, в документальному засвідченні волі сторін щодо майбутньої співпраці. І оскільки права й обов'язки щодо конкретних заходів у межах співробітництва, зазвичай, визначаються в договорах, які сторони планують укласти у майбутньому, то положення про відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання таких обов'язків визначається саме у цих договорах. Водночас, відповідно до ст. 526 ЦК України, зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов і вимог — відповідно до звичаїв ділового обороту чи інших вимог, які звичайно ставляться. Якщо сторони закріпили в договорі про співробітництво певні зобов'язання, то вони мають бути виконані сторонами.

У такому разі виникає питання, які правові наслідки матиме невиконання зобов'язань договору про науково-технічне співробітництво? Згідно з п. 3 ст. 14 ЦК України, виконання цивільних обов'язків забезпечується засобами заохочення та відповідальністю, які встановлені договором або актом цивільного зобов'язання. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права, визнання правочину недійсним, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, зміна чи припинення правовідношення, відшкодування збитків тощо. Законодавство також регламентує питання відповідальності за невиконання зобов'язань. Отож, законодавством встановлено невичерпний перелік способів захисту прав, якими може скористатися особа, котра вважає, що її права були порушені, а також основні принципи та правила щодо притягнення до відповідальності за невиконання зобов'язань. Сторони в договорі можуть додатково узгодити питання щодо забезпечення виконання зо-

бов'язань або визначити додаткові умови щодо відповідальності. Як було зазначено вище, договори про науково-технічне співробітництво укладаються з метою налагодження партнерських зв'язків, тому в цих договорах сторони, переважно окреслюють основні напрямки та форми співробітництва. На цій стадії відносин ще не проводяться фінансові розрахунки та, зазвичай, не здійснюються капіталовкладення й інші приготування до майбутнього співробітництва, при виконанні яких сторони несли б фінансові збитки.

На підставі вищевикладеного можна дійти таких **висновків**.

Оскільки законодавством не встановлено спеціальних вимог до договорів про науково-технічне співробітництво такі договори можуть значно відрізнитись один від одного. Водночас, специфіка предмета таких договорів дає підстави виділити деякі їхні спільні ознаки. Так, до характерних ознак договорів про науково-технічне співробітництво можна віднести декларативний характер їхніх положень. Зазвичай, такі договори укладаються з метою встановлення партнерських відносин між сторонами та не містять санкцій за порушення умов договору. Проте, у договорах про науково-технічне співробітництво можуть міститись положення, що є обов'язковими для виконання сторонами. Однак, зазвичай, вони не підкріплені санкціями за їх порушення та їх дотримання залежить від добросовісності сторін.

Щодо відображення питань інтелектуальної власності в договорах про науково-технічне співробітництво можна дати певні рекомендації.

При визначенні сторонами питань використання інформації, що стосується інтелектуальної власності, створеної в процесі співробітництва рекомендовано звернути увагу на те, що оприлюднення такої інформації може завдати шкоди майновим правам та інтересам сторін, а тому останні мають

бути зацікавлені у збереженні такої інформації в режимі конфіденційності. Тож сторони можуть домовитися про оприлюднення такої інформації лише за погодженням між собою.

Права інтелектуальної власності на об'єкти, створені до початку співробітництва, зазвичай, залишаються за сторонами, яким ці права належали до початку співробітництва, однак якщо використання таких об'єктів є необхідним для виконання спільних програм у межах співробітництва, сторони можуть погодити режим використання цих об'єктів, наприклад, надаючи іншій стороні невиключної ліцензії на їх використання в межах, необхідних для здійснення спільної роботи.

Права інтелектуальної власності на об'єкти, створені в процесі науково-технічного співробітництва можуть набуватися сторонами спільно, їх використання може регламентуватись у договорі відповідно до принципу пропорційності внесків сторін до розподілу отриманих результатів; набуватись однією зі сторін з наданням ліцензій на використання об'єкта інтелектуальної власності іншій стороні. ♦

Список використаних джерел

1. *Право інтелектуальної власності : академічний курс : підручник для студентів вищих навчальних закладів* / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. — К. : Ін Юре, 2007. — 696 с.
2. *Підпригоро О. А. Цивільне право : підручник для студентів юридичних вузів та факультетів* / О. А. Підпригоро. — К. : Вентурі, 1997. — 480 с.
3. *Господарське право України : навчальний посібник* / За заг. ред. проф. Н. О. Саніахметової. — Х. : Одиссей, 2005. — 608 с.
4. *Закон «Про науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 року № 1977-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 12.*
5. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV (зі змінами) // Голос України. — 2003. — № 45.*
6. *Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV (зі змінами) // Голос України. — 2003. — № 49.*
7. *Закон «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 року № 3687-XII (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 7. — Ст. 32.*